

प्रदेश लोक सेवा आयोग,

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ कृषि सेवा, प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स, एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, चौथो तहको ना.प्रा.स. वा सो सरहको पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम र द्वितीय पत्र: सेवा सम्बन्धी

खण्ड: क

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि र खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ प्रदेश निजामती सेवा सम्बन्धी कानुनी व्यवस्थाको सामान्य जानकारी
- १.३ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- १.४ संघ प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय र अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
- १.५ राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ तथा कृषि व्यवसाय प्रवर्धन नीति, २०६३
- १.६ प्रादेशिक आवधिक योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति र उपलब्धीहरू
- १.७ कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) र यसका प्रमुख विशेषताहरू
- १.८ वर्तमान संघीय. प्रादेशिक र स्थानीय तहमा कृषि सेवाको संरचना
- १.९ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
- १.१० कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत प्रसार सेवा कार्यक्रम
- १.११ कृषि उत्पादन सामग्रीहरू (बीउ विजन, मल, सिँचाई, कृषि औजार, रासायनिक र जैविक विषादी, सुक्ष्म खाद्य तत्व तथा हर्मोन) को व्यवस्था र प्रयोग
- १.१२ उत्पादित कृषि वस्तुहरूको बजार व्यवस्था, उत्पादन लागत र बिक्रि मूल्य निर्धारण
- १.१३ कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाहरूको भूमिका
- १.१४ प्रादेशिक एवम् राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान र प्रमुख समस्याहरू
- १.१५ कृषि वस्तुहरूको उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) हुने क्षति र क्षति कम गर्ने उपायहरू
- १.१६ प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनका सिद्धान्त र प्रमाणीकरण सम्बन्धी व्यवस्था
- १.१७ कृषि उपजको स्वच्छता (Safety) र प्रमाणीकरण
- १.१८ कृषि तथ्याङ्क, अनुगमन एवं मूल्याङ्कनको महत्व
- १.१९ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२० कृषि आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र औद्योगिकीकरण वारे सामान्य जानकारी
- १.२१ प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, पहिरो, असिना, तुषारो, खडेरी), जलवायु परिवर्तन (तापक्रम र वर्षा) को असर तथा अनुकुलन र न्यूनीकरणका उपायहरू
- १.२२ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- १.२३ कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा प्रदेश र स्थानीय तहहरूको भूमिका

२. बागवानी

- २.१ बागवानी (हर्टिकल्चर) को परिभाषा र यसका शाखाहरू
- २.२ बागवानी विकासको आवश्यकता र सम्भावना (विशेषतः कोशी प्रदेशको परिप्रेक्ष्यमा)
- २.३ फलफूल र तरकारी बालीहरूको वर्गीकरण
- २.४ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक जलवायु क्षेत्र (Climatic zones) र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.५ करेसावारी (Kitchen garden) को महत्व र स्थापना
- २.६ बगैँचा स्थापना : जग्गाको तयारी, बगैँचाको रेखाङ्कन, खाडल खन्ने, बोट लगाउने दूरी र तरीका, बार बन्देज तथा वायु अवरोधक विरुवाहरू
- २.७ तरकारी बालीको उत्पादन :
 - २.७.१ आलु (Potato)
 - २.७.२ काउली समूह (Cole crops)
 - २.७.३ फल समूह (Fruit vegetables)
 - २.७.४ जरे बाली समूह (Root crops)
 - २.७.५ गानो बाली समूह (Bulb crops)
 - २.७.६ फर्सी समूह (Cucurbits)
 - २.७.७ सागपात समूह (Leafy vegetables)
 - २.७.८ कोशे बाली समूह (Leguminous vegetables)
- २.८ फलफूल बोटको प्रसारण
 - २.८.१ बिउबाट प्रसारण (Sexual propagation)
 - २.८.२ वानस्पतिक प्रसारण (Vegetative propagation): कटिङ्ग, लेयरिङ्ग, ग्राफ्टिङ्ग, बडिङ्ग
- २.९ फलफूल, औद्योगिक बाली तथा तरकारीको नर्सरी स्थापना र व्यवस्थापन
- २.१० बगैँचाको प्रबन्ध : माटोको प्रबन्ध, प्राङ्गारिक तथा रासायनिक मलको प्रयोग विधिहरू, सिँचाई र निकास, अन्तरबाली, मल्लिचङ्ग (छापो)
- २.११ फलफूल बोटको तालिम र काँटछाँट (Training and pruning) को महत्व र तरीकाहरू
- २.१२ फलफूल खेती प्रविधि : आँप, सुन्तला जात (Citrus), किवी, स्याउ, ओखर, नास्पाती, भूईँकटहर, अम्बा, मेवा, केरा, अंगुर र एभोकाडो लगायतका अन्य व्यावसायिक महत्वका फलफूल बालीहरू
- २.१३ बेमौसमी तरकारी उत्पादन
- २.१४ तरकारी बीउ उत्पादन प्रविधि : काउली, मूला, गोलभेंडा, केराउ, फर्सी आदि
- २.१५ विउ आलु उत्पादन प्रविधि (TPS & PBS)
- २.१६ बागवानीजन्य बालीहरूको उत्पादनोपरान्त क्षति नियन्त्रण
- २.१७ फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीका प्रमुख जातहरू
- २.१८ चिया, कफी, अलैची, अदुवा र वेसार खेती (विशेषतः कोशी प्रदेशको परिप्रेक्ष्यमा)
- २.१९ बागवानीजन्य उत्पादित वस्तुहरूको बजार व्यवस्था (विशेषतः कोशी प्रदेशको परिप्रेक्ष्यमा)
- २.२० सुन्तलामा हास (Citrus decline) तथा समाधानका उपाय

२.२१ तरकारी बालीमा वर्णशंकर जातहरूको प्रयोग

३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार:- परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त, महत्व र विशेषताहरू
- ३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.३ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषि प्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- ३.५ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.६ कृषक समूह गठन प्रक्रिया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- ३.७ कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- ३.८ Innovation, diffusion and adopters' categories
- ३.९ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोबाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१० कृषि तालिमको महत्व, तालिमको आवश्यकता पहिचान र प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू

खण्ड: ख

४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र बाली विकासको महत्व (विशेषतः कोशी प्रदेशको परिप्रेक्ष्यमा)
- ४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन, तेलहन तथा औद्योगिक बालीहरूको वैज्ञानिक वर्गीकरण र नामाकरण
- ४.३ नेपालको विभिन्न आबहवा (Agro Climatic Zone) का लागि विगत पाँच वर्षमा सिफारिस गरिएका धान, मकै, गहुँ, ऊखु, जुट, मुसुरो, र तोरी बालीका जात, तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिस क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.४ बीउको परिभाषा, प्रमाणीकरण र यथार्थ संकेतपत्र (Truthful Labelling) पद्धतीअनुसार बीउको पुस्ताहरूको नाम एवम् पुस्ता जनाउने ट्यागको रङ्ग
- ४.५ गुणस्तरीय बीउ उत्पादन र उत्पादनोपरान्त गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनुपर्ने विधिहरू
- ४.६ धान, मकै, गहुँ, ऊखु, जुट, मुसुरो, र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि
- ४.७ नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बाली चक्र तिनको महत्व, उदाहरणहरू (कोशी प्रदेश विशेष)

५. बाली संरक्षण

- ५.१ प्रादेशिक एवम् राष्ट्रीय महत्वका खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ स्वच्छ तथा स्वस्थ बाली उत्पादनका लागि गरिने एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (IPM), असल कृषि अभ्यास (GAP) लगायतका अन्य पद्धतिहरूको परिचय, सिद्धान्त र महत्व
- ५.३ कृषि उत्पादनहरूको संचय लगायतका उत्पादनोपरान्त गरिने क्रियाकलापहरू, रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- ५.४ बाली संरक्षण प्रयोगशालामा निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.५ रोग, किरा एवं झारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) जानकारी र उपयोगिता

- ६.७.३ विप्रेषणाद्वि आधेयक निम्न खाद्यतत्त्वहेकेको काम र यिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
- ६.७.४ अस्थीय र क्षारीय माटोको सुधार र निकन र कसी
- ६.७.५ जैविक गण - राईजीवियम र एजोटाव्याक्टर
- नाईट्रोजन अन्तर्गत
- ६.७.६ रसायनिक गण - माटोको प्रतिक्रिया (पि.एच.), प्रांगणिक पदार्थ र यसको महत्व, कान, ६.७.७ भौतिक गण - माटोको बनावट, बनावट, घनत्व, रंग, माटोका पानी धारण गर्ने क्षमता
- ६.७.८ माटोको गणहरू
- ६.७.९ माटोको परिभाषा, माटो निम्नमाथि प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
७. माटो व्यवस्थापन
- ६.९.३ कृषिपरिचरमा मूल्य श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व
- ६.९.४ नेपालमा वर्तमान कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- ६.९.५ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- ६.९.६ कृषि कटिङ र यसको महत्व
- तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू
- ६.९.७ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहयक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरू एवं उत्पादन लागानातको परिचय र तालानात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.९.८ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा
- ६.९.९ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.९.१० फार्मासिट, थोक तथा खुद्रा मूल्यको अवधारणा
- ६.९.११ कृषि विकासमा बजारको महत्व
- ६.९.१२ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- ६.९.१३ मातृ तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.९.१४ कृषि अधुनास्वको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.९.१५ कृषि अधुनास्व
- ६.९.१६ उन्नत मारीपालन प्रविधि, महत्त्व, उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारिकरण, रेशम किरी पातन तथा किरी
- ६.९.१७ नेपालमा खेती गरिएका व्याउका प्रजाती र कन्ये तथा गोब्रे व्याउ खेती प्रविधि
- ६.९.१८ रोग किरी व्यावस्थापनमा plant quarantine को भूमिका
- ६.९.१९ जीवनाशक विषादी ऐन, २०७३ र जीवनाशक विषादी नियमावली, २०७३ का विधेयकहरू
- ६.९.२० विषेवा सुरक्षा ऐन, २०६४ र विषेवा सुरक्षा नियमावली, २०६३ का विधेयकहरू
- ६.९.२१ नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष हुने विधेयक
- ६.९.२२ जैविक, बानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली सुरक्षण

- ७.३.१ मुख्यतत्वहरू - नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोट्यास
- ७.३.२ सहायक तत्वहरू - क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
- ७.३.३ सूक्ष्मतत्वहरू - फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिब्डेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ मल र मलखाद
- ७.४.१ प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्यास लेदोको मल), निर्धारित मापदण्डहरू ।
- ७.४.२ रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोट्यासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
- ७.४.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
- ७.४.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू
- ७.४.५ मल नियन्त्रण आदेश २०५५ बारे जानकारी ।
- ७.५ माटो जाँच सेवा:
- ७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
- ७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
- ७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोट्यास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- ७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- ७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- ७.८ भू-क्षय (Soil erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन

नमूना प्रश्न वस्तुगत (Sample Question: MCQs)

१. रेशम किराले काँचुली फेर्ने प्रक्रियालाई के भनिन्छ ?
- क. Breeding ख. Hatching ग. Molting घ. Rearing
२. अम्लिय माटो सुधार गर्न के गर्नुपर्छ?
- क. कृषि चुनको प्रयोग ख. युरियाको प्रयोग
- ग. एमोनियम सल्फेटको प्रयोग घ. पोट्यासको प्रयोग
३. कति कठ्ठाको एक हेक्टर हुन्छ?
- क. १० ख. १५ ग. २० घ. ३०